

Bevezetés



A XIV. dalai láma és Tibet gyermekkorom vallásos mesevilágának legréjtélyesebb részét alkották. Minden mesés volt vele és földjével kapcsolatban – misztikus történetek a 4 ezer méter magas hegységek ködös völgyeiről, a reinkarnációról. Olyan hívogatóan látványosak voltak az okker szín ruhás kopasz szerzetesek képei a Himalája hófedte csúcsai előtt, hogy az sem érdekelt, ha ez az álomvilág a valóságban nem létezik. Nem számított, igazak-e ezek a történetek vagy sem, mégis rabul ejtettek. De komoly esélyét láttam annak, hogy Tibet és a dalai láma csakugyan létezik, bár kora gyermekkoromban, Indiában, az 1960-as években inkább tűntek a folklór birodalmának, mint valóságnak. Egy olyan világban, amelyben a valóság és a varázslat folyamatosan keveredik és összeolvad, mit számított, hogy igazából létezik-e valami? Akárhogy is, egy, a még tizedik életévét sem betöltött gyerek számára a mágikus sokkal vonzóbbnak mutatkozott a valónál.

Ez a kép minden alkalommal megváltozott, amikor beköszöntött a tél, és a dalai láma létezése nagyon is valóságossá vált. A városunkban a dalai láma képei díszítették az utcákat, a tibeti menekültek színes pulóvereket árultak. Tehát legalább annyi igaz, hogy léteznek tibetiek. Tehát elképzelhető, hogy csakugyan létezik valaki, akit dalai lámának hívnak. Emlékszem,

egyszer megkérdeztem egy tibeti asszonyt: „Ki ez a babaszerű felnőtt a képen?” – Őszentsége az. Az élő Buddha – felelte. Azt sem értettem a válaszból, hogy őszentsége, és azt sem, hogy élő Buddha. Mindössze egyetlen Buddháról tudtam, aki viszont vagy 2500 éve meghalt. Nem értettem, hogy ha Gautama Buddha ilyen rég meghalt, miként élhet még. Jó másfél évtizedbe tellett, mire megfejtettem ezt a rejtélyt.

Mivel olyan országban nőttem fel, amely tele van remetékkel és askétákkal, eggyel több szerzetes nemigen számított nekem. Főként nem egy olyan, aki több ezer mérfölddel odébb, Észak-Indiában, az elő-himalájai Dhauladhar-hegységben él. Az 1960-as, 70-es években a helyi indiai újságok gyakorta írtak a dalai lámáról, főként a Kína ellen viselt 1962-es katasztrofális háború után. A környékemen is élt néhány jóindulatú főokos, akik őszintén hittek abban, hogy a megalázó vereségért a dalai láma tantrikus ereje által kéne bosszút állni. Ez az erő az átlagember számára valamiféle fekete mágiát vagy okkult varázslatot jelentett. Tökéletes logikával vezették végig a következtetést: a dalai lámának el kellett menekülnie Tibetből az életét fenyegető, előrenyomuló kínai sereg elől, tehát nyilván bosszúra éheznek. És ugyan mi egy újjászületett buddhista szerzetes leghatékonyabb fegyvere, ha nem a fekete mágia?

1967-ben, öt teljes évvel az India és Kína közti háború után, egyik szomszédunk maga köré gyűjtötte az olyan gyanútlan és befolyásolható gyerekeket, mint amilyen én is voltam, és elmesélte nekik, miként vonul mély transzba a dalai láma, és szabadítja pusztító energiáját a Néphadseregbe. Mivel arról a vidékről jött, amely állítólag Siva, a hindu isten földje, úgy festette le előttünk a dalai lámát, mint akinek három szeme van, az egyik a homloka kellős közepén. Ez a kozmikus romboló erejének székhelye. Ha kinyitja ezt a szemét, Kínának annyi. A szomszédunk teljes meggyőződéssel állította, hogy India akkori minisz-

terelnőke, Nehru személyesen győzte meg a dalai lámát, hogy idézze föl pusztító haragját, és zúzza porrá vele a kínai hadsereget. A környékbeli fantaszták meséi még jobban megerősítették bennem akkoriban, hogy a dalai láma inkább mesehős, mint valóság.

Valamikor a nyolcvanas évek elején találkoztam először a valóságos dalai lámával, amikor Bombaybe látogatott, hogy részt vegyen egy, a tudomány és a vallás közti szintézist megteremteni kívánó kongresszuson. Nem mintha tudatosan kerestem volna a harmadik szemét, de azért kicsit megnyugtató volt, hogy nem láttam rajta. Homályosan emlékeztem rá, hogy a szomszédunk azzal is igyekezett valószerűbbé tenni a történetét, hogy ez a harmadik szem csak különleges alkalmakkor látható. Riporterként küldtek a kongresszusra azzal, hogy írjam meg az élményeimet, és nem baj, ha a cikkemnek nincs azonnali hírértéke. Emlékszem, mit kérdeztem a dalai lámától: – Lehet, hogy az emberi történelem olyan szakasza felé közeledünk, ahol a tudományt és a vallást elválasztó határvonal eltűnik? – A dalai láma tiszta szívből nevetett: – A vallás a hit tudománya. A tudomány pedig vallás a hitet keresve – felelte. Már miközben kimondta, felfogtam, hogy ez a cikk nem fog megjelenni sem az aznapi, sem a másnapi számban. Csaknem két évtizedig kellett hibernálnom ezt a megjegyzést, mire megtaláltam neki a megfelelő helyet egy könyvben.

Az elmúlt tizenöt év során egyre többet foglalkoztam a dalai lámával. Többször is olvastam róla, Tibetről, Kínáról és a buddhizmusról az első lényegi találkozásunk, 1996 előtt. Akkor került szakmai szempontból az érdeklődésembe, amikor az India Abroadnak, egy New York-i székhelyű indiai–amerikai hetilapnak készítettem címlapsztorit. A cikk különböző szempontokból igyekezett elemezni Tibet kérdését. Ezért kértem hát első interjúmat a dalai lámától. A Shoton, az Előadóművészetek

Tibeti Intézete által szervezett Lhamo fesztivál keretében került rá sor McLeod Ganjban, amely immár négy évtizede a dalai láma száműzetésének helye Indiában. A Lhamo 580 éves tibeti hagyomány, amelynek eredete egy egyszerű hídépítési terv. Thangtong Gyalpo, a tizennegyedik századi tudós hidat akart a Kyichu folyón Lhásza közelében. A legenda szerint pénz-híján volt, de a neki dolgozó hét nővér, aki kitűnően énekelt és táncolt, segített. A tudós operaszerű körítést alkotott a nővérek tehetségéhez, és bejárva Tibetet, előadásokat tartottak, így gyűjtöttek pénzt a hídra. A nővérek magasztos, harcias éneke és látványos tánca kiérdemelte nekik a „mennyeien táncoló istennők”, vagyis Lhamo becenevet. A híd elkészült, és megszületett a tibeti opera.

Az interjú után a dalai láma személyzete meghívta a családomat, a feleségemet, Kesumit és a fiamat, Jashnt, hogy vegyenek részt egy szertartásos áldáson. Kesumi indonéz muzulmán, aki Srí Lanka buddhista szigetén született. Megszokta, hogy a buddhista szerzetesek nemigen barátkoznak a laikusokkal, ezért némi óvatossággal, sőt félsszel közeledett a dalai lámához. Mindössze azért idézem föl kicsit részletesebben ezt az esetet, mert úgy gondolom, ez is hatással volt a dalai láma döntésére, amikor engem hatalmazott fel ennek a könyvnek a megírására. A dalai láma felpattant székéből, szívélyesen megölelte a feleségemet, megsimogatta a fiam fejét és bevezette őket. Kesumit meghökentette ez a gesztus, és spontán kibökte, hogy ő muszlim, én agnosztikus vagyok, és talán a fiunk buddhista lesz. A másodperc egy töredékéig láttam, hogy a dalai láma meghatódott.

A sok rákövetkező látogatásom egyikén McLeod Ganjban, egy igen magas rangú szerzetes, aki megesketett arra, hogy nem fedem fel nevét, azt mondta. – Ne tévedjen, ne higgye azt, hogy bármilyen evilági okból választották magát. – Azóta sem fejtettem meg, mit értett ez alatt a rejtélyes megjegyzés alatt. De

akárhogy legyen is, engem ért a megtiszteltetés, hogy megírhatam ezt a nagyra törő könyvet. Nem is számít, miért.

Az elmúlt négy évtized tanúja lehetett a huszadik század leghihetetlenebb döntetlenének, egyetlen ember és a világ egyik leghatalmasabb nemzete között. Az egyik oldalon egy olyan nemzet, amely történelmileg nemcsak, hogy a világ közepének tekinti magát, hanem olyan geopolitikai entitásnak, amely nyitva tartja a lehetőséget, hogy tetszés szerint bármikor kiterjessze határait. Hatalmas nemzet ez, amely több, mint egy milliárd lakosát politikai, kulturális és gazdasági kényszerzubbonyba zárta, miközben elfoglalta a helyét a világ sorsát befolyásoló országok sorában.

A másik oldalon egy egyszerű, ám igen tanult és hihetetlenül modern gondolkodású szerzetes, akinek a pusztá jelenlététől követői millióit önti el érzélem. Annak ellenére, hogy óriási ellenfele rendszeresen irtja népét, ő toleranciáról beszél és toleranciát gyakorol a lehető legfelvilágosultabb módon. Még ha egy pillanatra meg is feledkezünk arról, hogy követői az emberi történelem egyik legnagyobb tiszteletnek és hódolatnak örvendő alakja reinkarnációjának tartják, a dalai láma és a Kína közti konfliktus mindenképpen szívszorító. Hihetetlen drámaisággal ruházza fel a dalai láma lenyűgöző személyisége.

Újságíróként olyan történetnek látom ezt a könyvet, amelynek szereplői valódiak, kortársaink. Ezen túlmenően a hétvényi kutatómunka során a dalai láma olyan vonásait fedeztem fel, amelyet csak keveseknek állt módjában. Sok tibeti barátom mondta, hogy örök életükben hálások lennének, ha akár csak néhány percre találkozhatnának a dalai lámával. – A sors úgy hozta, hogy ebben az áldásban van részed. Nem egyszer, kétszer, hanem sokszor találkozatsz Őszentségével, beszélgethetsz vele. Ne felejtsd, hogy ilyesmi nem történik ok nélkül – mondta egyszer Migmar, a McLeod Ganjban élő tibeti menekültek egyike.

A legnagyobb kihívást szakmai szempontból az jelentette számomra, hogy a gyakran egymásnak ellentmondó művek tengeréből kifejtsem a személyiséget. Ne csak pontos, hanem eredeti képet is alkossak, olyat, amelyet még nem írtak. A dalai lámát körülvevő hatalmas nyugati, és főként az amerikai média érdeklődését tekintve, nehéz friss anyagot találni. A könyveken és újságcikkeken túl filmek és dokumentumfilmek is készültek a témáról. Manapság kevés témáról írtak olyan sokat, mint Tibetről és a dalai lámáról. Mindez még izgalmasabbá tette a feladatomat.

A Tibetből való távollét, a hosszú száműzetés a saját bevallása szerint és sok elemző véleménye alapján is mély hatást gyakorolt a dalai láma személyiségére. Ezen kívül magára a dalai láma intézményére is. Egyes tudósok azt is állítják, a száműzetés, az, hogy a dalai láma nem térhetett vissza szülőföldjére, és nem állt rendelkezésére az a hihetetlen hatalom, mint ami Tibetben, valójában megmentette a tibeti papságról kialakult képet. A tibeti buddhista papokat különben hatalomra éhes elitnek látnánk, amely hatalma érdekében vakhitben és bődületes tudatlanságban tartja a paraszt és nomád népeiséget. A száműzetés alapvetően formálta a Tibet–Kína konfliktus dinamikáját is.

Úgy gondolom, hogy ebből a nézőpontból igen fontos lehet egy olyan könyv, amely foglalkozik ennek a konfliktusnak a négy évtizedes történetével, és úgy van megírva, hogy az a világ minden táján elfogadható legyen az elfogulatlan olvasó számára. Nagy a kísértés, hogy magába szippantson a téma misztikuma, és egy újabb csicsás beszámoló szülessen valamiről, amit némi jóindulattal egzotikusnak nevezhetünk. Egy földről, amelynek tengerszint feletti magassága átlag 4300 méter, ahol a végtelen, hideg sivatag lakói mintha megrekedtek volna a múltban. Fura imamalmokat forgatnak, és még különösebb

mantrákat mormolnak... mindez szinte természetesen kínálja az egzotikus értelmezéseket. Az volt a feladatom, hogy minél gyorsabban lépjek túl ezeken a sztereotípiákon, és próbáljam megmutatni azt, ami a nyilvánvaló mögött van.

A konfliktus, melynek a dalai láma a közepébe került, nem csak a Tibet nevű földrajzi egységgel kapcsolatos. A földrajzi kiterjedése csak az egyik része. Ez a konfliktus ennél jóval mélyebb, emberi szinten működik. Ez a konfliktus szinte csaknem teljes egészében elpusztított egy egyedülálló életformát, és eközben tibeti becslések szerint majdnem egymillió életet. Ez a konfliktus könnyörtelenül üldözött egy igen értékes hitrendszert, amely nem pusztán a megkérdőjelezhetetlen hitre, hanem az értelemre is alapozódott. Bár igaz, hogy a Kína előtti Tibet sok eleme nem felelt meg a racionális gondolkodásnak, mégis alapvetően olyan társadalom volt ez, amely megpróbált egy, a századok során ésszerűen kialakult rendszerhez ragaszkodni. Azonkívül ez a konfliktus egy bármi áron terjeszkedni akaró nemzetállam és olyan emberek között alakult ki, akik nem fognak fegyvert, mert értelmetlennek tartják az erőszakot. Ami még fontosabb, a konfliktus egy hatalmas tudású, felvilágosodott és intellektuális megkérdőjelezhetetlen magányos hős és egy, az alapvető emberi jogokat rendszeresen megsértő állam között zajlik.

Olyan könyvet nyújtok át az olvasónak, amelyből érthetővé válik ennek a nagy konfliktusnak néhány eleme, és az erkölcs, az emberiesség oldalára áll. Ilyen cél esetében mindig fennáll a kockázat, hogy az ember olyan ikont alkot, amely elnagyoltan ítélkezik, nem érti meg az évszázadok során kialakult történelmi folyamatokat. Nem áll szándékomban egyik felet sem hibáztatni a Kína–Tibet konfliktusban. Mindössze szeretném a dalai láma élettörténetén keresztül megérteni, mit is talál ez a nemzetállam ilyen elfogadhatatlannak az egyéni gondolkodás függetlenségében.

A konfliktus már abba a szakaszába lépett, amelyben Kína anyagcsatában igyekszik megtizedelni a tibetiek szellemét. Dr. Orville Schell, az egyik legismertebb Kína- és Tibet-kutató, tizennégy nagyra becsült könyv szerzője, és a Berkeley School of Journalism dékánja ezt mondta: – A jelenlegi kínai rendszerben az a baj, hogy igen nehéz szándékosan és radikálisan új módon bármibe kezdeni. Az egész reform apró kísérletmorzsákból állt, amelyek de facto valósággá váltak. Bizonyos értelemben a tibeti probléma inkább jelképes, mint valóságos, kicsit olyan, mint Tajvan. Kína számára tehát nehezebb szimbolikusan lépni, hogy nagyobb politikai változásokat hozzon, és könnyebb apró, praktikus kérdésekben haladni. Nem hiszem, hogy ez a vezetés képes lenne ilyen változásra. Kína politikai rendszerének egyik nagy titka, hogy mennyire ellenálló az alapvető változásokkal szemben, és mennyire kevésbé az a felszínes változásokkal szemben, amelyek együttesen gyakran valami komolyabb egészé adódhatnak össze. De nem Tibet esetében. Egyszerűen abban reménykednek, hogy a dalai láma meghal. Azt nem akarják észrevenni, hogy ő a legjobb esélyük arra, hogy valamiféle megegyezésre jussanak, mely szerint Tibet békében megmarad Kína határain belül. Nem igazán értik annak a negatív következményeit, amit művelnek.

– Lehetséges, hogy Kína csak arra vár, hogy meghaljak, abban a reményben, hogy ezzel az ügy is elveszik. De azt hiszem, a tibeti népben elég erő van ahhoz, hogy nélkülem is folytassa a harcot – mondta a dalai láma az egyik interjúmban.

Sok szó esett már a buddhizmus alapvető pacifizmusáról. Az átlag tibeti élete alapkövének tekinti ezt a filozófiát, és ez egyik legnagyobb gyengéjük is. Ez az egykor harcias és hódításairól ismert faj a több évszázados pacifista nevelés során elvesztette durvaságát. De a pusztaság számok is ellenük vannak. Még ha minden egyes tibeti részt is venne egy fegyveres felkelésben,

minimális az esélye annak, hogy bármi hatással legyen Kínára. – Egy milliárd kínai, hatmillió tibeti – mit tehetnének? A tibetiek belefáradnak a harcba, de a kínaiak még mindig ott lesznek. – Így fogalmazott nem kis rezignáltsággal a dalai láma nyolcvannégy éves bátyja, Thupten Dzsigme Norbu.

Amíg a dalai láma áll a kormányruánál, nem valószínű, hogy a tibeti mozgalom fegyveres harcba torkolljon. Tibet lényege, hogy megőrizze erkölcsi és szellemi fölényét, mert e nélkül a konfliktus hamar mindössze a világ több száz fegyveres felkelésének egyike lenne.

Megkíséreltem elmesélni egy ember történetét. Alapja sok lenyűgöző anekdota, és az az elbűvölő miszticizmus, amely a dalai láma intézményét veszi körül, s amely intézményt jelenleg Tendzin Gjaco személyesít meg. A dalai láma személyisége három egyenlő és időnként egymással versengő elemből áll. Az ember, a szerzetes és a misztikus hármasa áll. Annak a harcnak a jellege, amelyet gyermekkorától vívni kénytelen, arra kényszerítette, hogy az ember kerüljön előtérbe a másik kettővel szemben. A benne élő szerzetes természetesen nyilvánvaló valóság, de egyre több evilági elfoglaltsága miatt általában nem kap elég hangsúlyt. Sok alkalommal láthattam, amikor a benne levő szerzetes vette át a főszerepet. Az utóbbi években meglehetősen kevésszer merülhetett föl a benne élő misztikus. Szinte soha nem beszél lényének erről az oldaláról. Sőt, hajlamos arra, hogy tökéletesen mellőzze. De tanúja lehettem néhány alkalommal McLeod Ganjban, amikor különleges tanítások alkalmával megnyilvánult misztikuma. Megengedte, hogy végigüljek egy hat–nyolc embernek szóló különösen haladó lelkét. Egy ponton a dalai láma felkérte az egyik jelenlévőt, hogy válassza az üdvösség egy bizonyos módját. A felmerülő jelkép a haragra utalt. Pontosan abban a pillanatban, amikor a dalai láma értelmette ezt a jelképet, villám csapott le közel a hegyhez, ahol

a szertartás folyt. Nem tudom, másnak is feltűnt-e a dolog, de engem megdöbbenett ez az időzítés. Bármilyen véletlen esett is egybe a rítussal, lenyűgöző volt, és úgy tűnik, a dalai lámának különleges érzéke van ahhoz, hogy gyakran forduljanak vele elő ilyen véletlenek.

Pályám során sok szellemi mestert láttam már, de igen keveset, aki olyan könnyedén váltana a közönséges, halandó ügyek, a nem evilági témák és a misztikus között, mint a dalai láma. Ez a könyv három különböző nézőpontból, az ember, a szerzetes és a misztikus nézőpontjából vizsgálja a dalai lámát, és mutatja be az olvasónak. Ez a könyv nem előre kialakított vélemény szerint vizsgálja a Tibet–Kína konfliktust. Ostoba egyszerűsítés lenne egyik felet bűnözőnek, a másikat áldozatnak ábrázolni, főként, hogy maga a dalai láma is tartózkodik az ilyen ösztönszintű általánosításoktól. Mégis, ami az én álláspontomat illeti, a lelkiismeretem egyértelműen Tibet és a tibetiek oldalára állít. Ha tévednék, akkor az egyéni szabadság védelmében teszem az állam hatalmával szemben.